# Futbol Tiyatrosu:
# Estetik Bir Tutum Olarak Futbol Seyirciliği

*"İnsan, sözcüğün tam anlamıyla, insan olduğu yerde oynar*
*ve ancak oynadığı yerde tam bir insandır.*
Friedrich Schiller

**Giriş**

Oyun, insanın kendi varlığında barındırdığı tüm yeti, gizil güç ve eğilimlerin dışa vurumu olarak görülebilir. Onda aklın ve bedenin, hayal gücünün ve duyguların etkileri vardır. Bu nedenle hem yaratıcı, hem eğitici, hem de sanat değeri olan bir etkinliktir. Bu haliyle insanı tanımlayan tüm öğelerin etkin olduğu varoluşsal bir durumdur.

Futbol da bir oyundur. Aklın ve hissin, gençliğin ve zindeliğin bir dansı gibidir o. Dayanışmanın ve yardımlaşmanın bir sonucu olarak birlikte oynamanın, birlikte istemenin, birlikte çabalamanın, birlikte savunmanın, birlikte koşmanın, birlikte yenmenin, birlikte yenilmenin, birlikte sevinmenin ve birlikte üzülmenin ifadesidir. Çeviklik, yaratıcılık, sezgi, öngörü, yerinde ve zamanında davranma gibi özellikler gerektirir. Bütün bunlarda, bedenin akılla ve sezgi gücü ile işbirliği söz konusudur. Bu özelliği ile bedenin, aklın ve sağduyunun bir oyundur.

Futbolun bir oyun, sportif bir etkinlik olması, oynayan açısından geçerlidir. Bu oyuna şu ya da bu şekilde bulaşan herkes oyunun bu özelliklerinden az ya da çok pay alır. Ne var ki, günümüzde futbol denilince, daha çok seyirlik tarafı öne çıkmaktadır. Bu yazıda bir spor dalı olarak futbolun ne olduğu değil, daha çok futbol seyirciliğinin anlamı üzerinde durulacak ve bir futbol maçını seyretmenin sanat ve spor açısından değerinin ne olduğu irdelenecektir. Bu haliyle o, tiyatral bir etkinlik olarak futbol seyirciliği üzerine felsefi bir yaklaşım denemesi olarak da görülebilir.

**1. İnsan: Oynayan Varlık**

İnsanın, hayatının her döneminde oynadığı farklı oyunlar vardır. Küçükken oyuncakları ile oynar. Saklambaç oynar, evcilik oynar, çelik çomak oynar. Suyun ve çamurun içine girmeye bayılır. Çevresindeki nesnelere kendi hayal gücüne göre şekiller verir. Evler yapar, kuleler kurar. Tahtadan at, kâğıttan uçak yapar. Oynayarak öğrenir, oynayarak gelişir. Oynayarak gerçek hayatın provasını yapar bir bakıma. Derken perdeler sıyrılır, oyun gerçek olur. Bir zamanlar oynadığı rolleri üstlenir: Anne olur, baba olur, ev sahibi olur, misafir olur, hasta olur, doktor olur, öğrenci olur, öğretmen olur, tembel olur, çalışkan olur, fakir olur, zengin olur. Gerçekler içinde yaşamaktan sıkılır, yeni oyunlar arar kendine. Oyunlarla sıkıntısını atmaya çalışır. Spor yapar, avlanır. Şansını denediği oyunlar da vardır. Tiyatroya ve sinemaya gider. Bir perdelik, iki perdelik, üç perdelik oyunlar seyreder. Kendisine oyun oynamak isteyenlere, bir oyunla karşılık verir.

Oyun kurar, oyun bozar. Oynarken kendini tanır, kendi gücünü ve yaratıcılığını keşfeder. Neyi ne kadar yapabileceğini görür. İyiyi ve kötüyü, güzeli ve çirkini öğrenir. Oynamak içindeki eğilimleri etkin hale getirir. Duygusal, bedensel, ruhsal ve zihinsel yönden bir bütün olarak kendini deneme ve gerçekleştirme imkânı bulur. Bu özelliğinden ötürü olmalı ki, "insan oynadığı yerde tam bir insandır."[1](1)

Ne kadar çok anlamı vardır "oyun"un? Hepsinin anlamları da farklıdır birbirinden. Kumar oynayan insan da oyun oynar, oyuncakları ile oynayan çocuk da. Düğünde oynayan adamın yaptığı da oyundur, tiyatroda oynayan kişinin yaptığı da. Top oynayan sporcunun yaptığı da oyundur, düşmanına tuzak hazırlayan kişinin yaptığı da. Ne kadar çok oyun vardır hayatın içinde ve biz ne kadar çok şeye oyun deriz. Burada bir sınıflama yapmak işimizi kolaylaştırabilir belki. Üç tür oyundan söz edebiliriz: Sanat olarak oyun, spor olarak oyun, oyun olarak oyun. Tüm sanatı bir oyun ve öykünme etkinliği olarak görebiliriz. Folklor gibi, sinema gibi, tiyatro gibi gösteri sanatları, içinde oyunun ve temsilin yer aldığı sanat dallarıdır. Bir filmi seyrederiz, bir oyunu seyrederiz, bir folklor gösterisini seyrederiz. Seyirlik sanat dallarıdır onlar. Doğalarında seyirciye ulaşma arzusu vardır. Bir tiyatro oyunu, ancak seyircisine ulaştığında amacına kavuşmuş olur, bir sinema filmi için de aynı durum söz konusudur. Sanatsal etkinlikte, seyirci son öğedir. O olmadan sanatsal etkinlik tamamlanmış sayılmaz. Seyirci, izleyici ya da algılayıcı, ne dersek diyelim, sanatsal etkinliğin ortaya çıkabilmesinin koşullarından biridir.

Oyun olarak oyunla çocuğun dünyasında karşılaşırız. Yukarıda kısaca değindiğimiz durum, oyunun çocuğun dünyasındaki yerine işaret eder. Çocuk oyunu oyun olarak oynar. Tüm hayatı bir oyundur. Oyun ve oyun olmayan arasındaki ayrımı algılamaya başlaması, çocukluğunun sonunu da getirir. O, oynarken ne bir sanat icra eder, ne de sportif bir faaliyet içindedir. Doğasının sesine kulak vermiş ve oyuna kapılmıştır. Oyun onun gerçeğidir. Onun için oyun gerçek, gerçek de oyundur. Bu işteki başarısı, sağlıklı ve dengeli yetişmesinin de koşuludur. Russell'ın dediği gibi, bütün zamanını ciddi işlere ayırırsa, duygusal ve ruhsal dengesi şaşacaktır.[2] (2)

Bu üç tür oyun arasında benzeşen ve ayrılan yönler vardır. Sanatsal oyun, duygusal, zihinsel ve bedensel öğeler barındırır. Ressam renkleri, şair sözcükleri, müzisyen sesleri, heykeltıraş nesneleri kullanır. Bir oyunu temsil eden sanatçı, tüm varlığı ile rolüne katılır. Çocuk, ruhu ve bedeni, duyguları ve sezgileri ile kendini oynadığı oyuna kaptırır. Sporcu ise oyununda daha çok bedenini kullanır. Ama başarısı, bedenini aklının ve sezgilerinin denetimine vermesindedir. Benzerliklerine karşın, bu üç tür oyun doğaları gereği birbirlerinden farklıdır. Biçimleri, yöntemleri, ulaşmak istedikleri değerleri farklıdır. Sanat ruhsal, duygusal ve zihinsel bir gelişimi öngörürken, spor bedeni öne çıkarır. Bir oyun olarak sporla kişi kendi bedenini tanır, bedensel gerçeği ile tanışır. Bedeni onun yeryüzünde bulunuş biçiminin temel formlarından biridir. Bu formu, spor yaparak eğitir, iyileştirir ve geliştirir. Ve bu bedensel iyileşme, duygularına, düşüncelerine ve hayata bakışına yansır. Bu yaşam karşısında olumlu bir tutum geliştirmesine yardımcı olur.

---

[1] Friedrich Schiller, *İnsanın Estetik Eğitimi Üzerine Bir Dizi Mektup*, çev. Melahat Özgü, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul, 1990, s. 76.

[2] Bertrand Russell, *Terbiyeye Dair*, çev. Hamit Dereli, Maarif Basımevi, Ankara, 1954, s.110.

Oyunun imlediği bir başka durum, "gerçek" kavramı ile arasında oluşturduğu çelişkidir. Bu çelişki, oyunun "gerçek dışı" bir durum olduğunu söyler. Onda hayal, macera arayışı, yaşamın gerçeklerinden uzaklaşma, farklı bir dünyaya dalma vardır. Kaçma, sığınma ve kurtulma isteğiyle sanki pratik yaşamı ıskalayan bir eylemdir. Bu özelliğinden ötürü olsa gerek, yaşamı aşırı derecede ciddiye alanların iyi gözle bakmadıkları bir alandır. Hayatın içindeki gerçekliği hep ön planda tutmak isteyenler, başarıyı gerçeğe bağlılıkta görenler ve gerçeğe bağlılığı birincil erdem olarak değerlendirenler, kuşkusuz oyuna önemsiz bir durum, bir "vakit geçirme", bir "oyalanma" etkinliği olarak bakacaklardır. Öte yandan, insanın faniliği, onun yeryüzündeki "ciddiyeti"ni de ciddi bir şekilde sarsan bir durumdur. Varoluşun anlaşılması çabasında, fanilik üzerine vurgu yapan her eğilim, giderek yaşamın baştan sona bir oyun olduğunu söylemeden geçemeyecektir. Hölderlin'in deyişi ile yeryüzüne "ölümlü bir bağla bağlanan" insanın, fanilik bilinciyle kazandığı acıyı avutabileceği varolma biçimlerinden biri bilme ve bağlanma ise, diğeri de oynamadır. Ama artık bu sıradan bir oynama değil, fanilik bilincinin acısı karşısında yaşamın anlamını ve sevincini üretmek isteyen bir oynamadır.

**Bir Eğlence Seri Üretimi Olarak Futbol?**

Peki, oyun niçin vardır? İnsan niçin oynar, niçin oynamak ister? İnsanın yeryüzündeki varoluşu kimilerince "sıkıntılı bir süre", dahası "sıkıntı ile birlikte" varoluştur. Sıkıntı, oyun kavramını kendisine dayandırarak açıklayabileceğimiz bir kavram gibi görünmektedir. İnsan bir şeyler yaparak doğasındaki sıkıntıyı aşmaya çalışır. Kierkegaard, *Ya / Ya da*'nın estetikçisine şunları söyletir: "İnsanın sıkıntı ile mücadelesinin izini dünyanın başlangıcına değin sürebiliriz. Tanrı sıkıldı insanı yarattı. Adem yalnızlıktan sıkıldı, Havva yaratıldı. O zaman sıkıntı dünyaya geldi ve nüfusla orantılı olarak arttı. Adem tek başına sıkılıyordu, sonra Havva ile birlikte sıkılmaya başladı. Sonra Adem ve Havva, Habil ve Kabil *en famile* (ailece) sıkıldılar. Derken nüfus arttı ve insanlar *en masse* (kitleler halinde) sıkıldılar. Kendilerini oyalamak için göklere yükselen bir kule yapma sevdasına kapıldılar. Bu düşüncenin kendisi, kulenin yüksekliğince sıkıcıydı ve sıkıntının nasıl en üste çıktığının korkunç bir deliliydi."[3](3) Buna göre, insan ne yaparsa yapsın, sıkıntı bir gölge gibi hep üstte kalacak, hiçbir eylem onu alt edemeyecektir. O halde her eylem sıkıntı karşısında temelli değil geçici bir çare olacaktır. Sıkıntıya yenik düşmemek için, çabanın ve mücadelenin sürmesi, sürüp gitmesi gerekecektir. İnsanın yeryüzündeki varoluşunu "en aza ve en yalına" indirgeyerek açıklama denemelerinden biri olan *Godot'yu Beklerken*'de Beckett Vladimir'e şunları söyletir: "Bekliyoruz. Canımız sıkılıyor. Hayır itiraz etme, fazlasıyla sıkılıyoruz, yadsıyamayız bunu. Evet, bir 'eğlence' çıktığında ne yapıyoruz? Fırsatı kaçırıyoruz. Hadi işe girişelim."[4](4)

Bu düşünme biçimini sürdürecek olursak, sıkıntının çağdaş yaşam biçiminde kendisine daha verimli bir toprak bulduğunu söyleyebiliriz. İtiraf etmek gerekir ki, insan sıkıntı ile mücadelede büyük başarılar kazanmıştır. Özellikle son yüz yılda geliştirilen eğlenceye yönelik buluşların dörtte biri Neron döneminde olsaydı, kuşkusuz pek çok masum insan aslanlara yem olmaktan kurtulabilirdi. Bu bakımdan çağımız sıkıntıyla mücadelede ulaşılan yüksek aşamanın tanıklığını yapmaktadır. Masaldan, şiirden, tiyatrodan, romandan radyoya, sinemaya,

[3] Søren Kierkegaard, *Either / Or*, tr. Alastair Hanay, Penguin Books, London, 1992, s. 228.
[4] Semuel Beckett, *Godot'yu Beklerken*, çev. Uğur Ün, Mitos Yayınları, İstanbul, 1993, s. 111.

televizyona ve internete geçiş bile bu sıçramanın geldiği noktayı göstermeye yeter. Ama sıkıntı ile mücadelede geliştirilen yöntem, araç ve teknikler güçlendikçe sıkıntı da güçlenmekte ve devasa boyutlara ulaşmaktadır; adeta ne verilirse yiyen, yedikçe de korkunç bir güce kavuşan bir canavara dönüşmektedir. Sonuçta açlık, fakirlik ve savaş konusundaki korku ve kaygıları azalan, kısmen güvenli ve konforlu bir yaşam süren çağdaş insan, sahip olduğu büyük fırsat ve imkânlara karşın sıkıntısını yok edememiş, aksine onu iyice azdırmıştır.

Gerçekten de insanlar günümüzde kolay, güvenli ve konforlu bir hayata kavuşmuşlar ve kaygıları açlık, savaş, zulüm, kölelik ve sürgün gibi durumların üstüne çıkmıştır. Artık aç kalmaktan korkan insanların sayısı eskiden olduğu kadar çok değildir, hastalıklara karşı tıp büyük başarılar elde etmiştir, savaşlar eskiden olduğu kadar yaygın değildir, can ve mal güvenliği devlet tarafından üstlenilmiştir. Günümüz insanının kaygıları daha çok kendini gerçekleştirme, yetiştirme, geliştirme ve kanıtlama konularında ortaya çıkmaktadır. O, o kadar bireysel bir hayat yaşamaktadır, kendini o kadar hayatın merkezine koymaktadır ki, adeta bir fanusun içinde kendi nefesi ile zehirlenmektedir. Öte yandan, koskoca bir dünya karşısında, kendi güçsüzlüğünü ve yetersizliğini de duyumsamaktadır. Karşısında öylesine güçlü ve zengin bir dünya vardır ki, ne kadar zengin olsa da yoksulluğunu, ne kadar bilgili de olsa bilgisizliğini, ne kadar genç olsa da ihtiyarlığını, ne kadar güzel olsa da çirkinliğini düşünmeden edemeyecektir. Yetersizlik ve doyumsuzluk, çağdaş yaşamın vermekte hiç zorlanmadığı en önemli duygulardır. Kendini gerçekleştirme sorumluluğu altında ezilen günümüz insanı, bu sorumluluğun kendisine verdiği baskı ile adeta kendinden, kendi özgürlüğünden bıkar hale gelmiştir. Gittikçe daha da karmaşık, daha da zor bir hale gelen insan olma sanatı, insanı yine kendi karşısına en büyük sorun olarak çıkarmaktadır. Bu yüzden olmalı ki, Mac Scheler, "İnsan, tarihin hiçbir çağında bugünkü kadar kendisi için problematik bir nitelik kazanmamıştır" der.[5](5)

Çağdaş yaşam insanı sıkar, varoluşundaki sıkıntıyı azdırır, ama bunun çarelerini de arar. Sıkıntının artışı ile birlikte, sıkıntı ile baş etme yöntemleri de gelişmiş, teknolojiyi de kendi yanına alan insan, sıkıntı karşısında küresel çareler üretme yoluna gitmiştir. Burada, bu çarelerden birinden, bir "eğlenme biçimi" olarak futbol seyirciliğinden söz edeceğiz. Dünyanın dikkatini elinde tutan eğlence merkezlerinden biri, kuşkusuz en önemlisi futboldur. Öyle ki, insanların futbol karşılaşmalarına duydukları ilgi, en önemli siyasal ve ekonomik sorunların önüne geçebilmektedir. Bu ilginin amaç değeri, ne sanatta olduğu gibi estetik haz, ne sporda olduğu gibi sağlık, zindelik ve beden eğitimidir. Onun seyirciler açısından biricik amacının "eğlence", "hoşça vakit geçirme", bu şekilde "kendinden uzaklaşma" olduğu söylenebilir. İnsanlar bir maç seyrederken birazcık eğlenmek ve sıkıntılarından uzaklaşmak isterler. Bu seyir, sıkıntıyı tümden yok edemese de, tıpkı bir ağrı kesici gibi onu belirli bir süre oyalayabilir. Karşılaşma biter, sonra yorumlar ve tartışmalar başlar. Bu arada yeni maçlar için hazırlıklar hız kazanır. Eğlence tasarımcıları, insanı sıkıntısı ile baş başa bırakmazlar. Belki de bu onların bir iyiliğidir.

### Taraftar Olmak

[5] Max Scheler, *İnsanın Kosmostaki Yeri*, çev. Tomris Mengüşoğlu, Yaprak Yayınları, İstanbul, s. 12.

Çağdaş yaşamın insana kazandırdığı nimetlerin yanında vermiş olduğu sıkıntı ve doyumsuzluk, birincil ilişkilerin sekteye uğramasıyla dinginliğe kavuşma imkânını da yitirmiştir. Yalnızlaşma, ezilme ve kendi içine çekilme pahasına elde ettiği konforu içinde bir eğlence fırsatı bekleyen çağdaş birey için futbol seyirciliği, özlediği kendinden geçmeyi (*extase*) geçici de olsa sağlayabilir ve onun zihnini meşgul edebilir. Mensubiyet duygusunu yitiren bu birey için "taraftarlık", eğlencenin de ötesinde bir anlam taşır. Öyle ki, kendini tanımlayabileceği bir kavram gibidir o. Milyonlarca taraftarın içinde, kendisini tanımlayabilmekte, onlarla aynı değerlere sahip olduğunu düşünebilmektedir. Böylece taraftarlık ortak bir değer ve payda haline gelebilmektedir. İnsanların kendilerini tanımlama çabalarında soy, bölge, aşiret gibi geleneksel değerlerin geride kaldığı çağımızda, taraftarlık bir üst değer, bir kategori, bir ideoloji, bir dünya algısı, hatta inanma ve adanma biçimi olarak ortaya çıkmaktadır. Ancak bu varoluşun kendisinden türemediği için yapay bir durumdur. Ne var ki, bu yapaylık, doğayı kaybetmiş olan çağdaş insan için yadırgatıcı bir durum değildir. Bu nedenle "taraftarlık" adına yapılan çılgınlıklar genellikle normal karşılanabilmektedir.

Kişinin kendini tanımlama çabasında öne çıkan taraftarlık, son aşamada bir kişilik sorunu haline gelme tehlikesini de kendi içinde taşır. Bu nedenle, taraftarı olduğu takımın yenilgisine katlanamayan bir kişinin intiharı, bir anda kendini tanımlayan öğenin sarsılmasıyla açıklanabilir. Bu durumda, futbol seyirciliği bir eğlence olmaktan çıkar ve patolojik bir vakıa haline gelir. Benliği ayakta tutan güç, takımın başarısıdır. Takımın güçsüzlüğü, benliğin çöküntü içine girmesine neden olur. Takımın gücü ve başarısı, benliği destekler, başarısızlık durumu ise tahrip eder. Takımının yenilgisi ile benlik tahribatına uğrayan taraftar, artık her şey yapabilir. Bu adanmışlık, takımı uğrunda ölme ve öldürme sapkınlığına bile neden olabilir. Çünkü artık söz konusu olan maç, futbol, takım veya taraftarlık değil, bir benlik sorudur, kişinin kendini tanımlamada düştüğü bunalım ve benlik krizidir. Bu tür kişiler için futbol seyirciliği, sıradan bir olay değil, bir benliğe sahip olamamanın yakıcı acısından kendisine sığınabilecekleri bir ayindir.

**Tiyatral Bir Etkinlik Olarak Futbol Seyirciliği**

Platon *Sofist*'te ruhun ve bedenin hastalıklarından, kötülük ve çirkinliklerinden söz eder. Ruhun kötülüğü cahillik, bedenin kötülüğü ise idmansızlık ve hastalıktır. Ona göre, birincisinin tedavisi eğitimle, ikincisinin tedavisi ise idman, spor ve tıp sanatı ile olmaktadır.[6](6) Bu görüşü pek çok açıdan yorumlayabiliriz. Konumuzla ilgisi açısından şunu söyleyebiliriz: Yalnız talep eden öğrenir, yalnız bedenini eğiten esenliğe kavuşur. Hiç kimse bir başkasının yerine öğrenemeyeceği ve tedavi olamayacağı gibi, bedenini de eğitemez. Spor, bedenin eğitimi olarak, her bir bireyin bizzat kendisinin yapması gereken bir etkinliktir. Bir kişi nasıl ki bir başkasının yerine öğrenemiyor ve eğitsel bir yaşantı içine giremiyorsa, aynı şekilde bir başkasının yerine spor da yapamaz. Herkes, kendi sporunu kendisi yapacak, kendi bedenini kendisi eğitecektir.

Sporun, seyirlik bir oyun haline gelmesi, onun kişiye özgülüğü ile bağdaşmaz. Ne var ki, bugün spor, daha çok tiyatral bir etkinlik halini almıştır. Artık o Platon'nun sözünü ettiği anlamda kişinin bedenini eğiten, esenliğe

[6] Platon, *Sofist*, çev. Ö. Naci Soykan, *Diyaloglar 2*'de, s. 275-358, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1986, s. 291.

kavuşturan, güzelleştiren ve onu çirkinleştiren ve hasta eden fazlalıklardan arındıran bir "ayıklama" edimi değil, sınırlı sayıdaki insanın milyonları, hatta milyarları eğlendirmek ve hoşça vakit geçirmelerini sağlamak için icra ettikleri bir meslek haline gelmiştir. Spor, bedenin eğitimi etkinliği olmaktan çıkarak bir gösteri sanatı haline gelmiştir. Bu ise artık bir spor etkinliği değil, büyük kitlelerin gözü önündeki tiyatral bir etkinliktir. Oysa spor, doğası gereği tiyatral değildir. Onu kişinin bizzat icra etmesi gerekir. Tiyatral hale gelmesi, doğasının bozulması anlamına da gelmektedir. Çünkü tiyatral seyir, doğası gereği, hep olay ister. Futbol fanatizmi, olay isteyen bu yanlış durumun bir sonucu olarak görülebilir.

Futbol seyirciliği sanatsal bir etkinlik olarak alındığında, Kantçı anlayışa göre gerçek bir sanatsal etkinlik, tam bir estetik olay olarak görülebilir. Çünkü onun amacı kendi içindedir (auto telos), kendi dışında başka bir amaç gütmez. Futbol seyircisinin bu eyleminde başka bir ilgi yoktur. Buna karşılık, futbolcu için aynı durum söz konusu değildir. O oyununu oynarken gerçek bir yaşantı içindedir. Çünkü futbol onun hayatı, işi, mesleği ve kazanç kapısıdır. Seyirci için ise, ne bir oyun, ne bir iş, ne sanatsal bir etkinliktir. Futbol seyri olsa olsa bir eğlence biçimi olabilir. Futbol seyri sportif bir faaliyet olarak alındığında, kendi başına pasif bir eylemdir. Bir maçı milyonlarca kişi izlemiş olsa bile, sonuçta spor faaliyetinde bulunan sınırlı sayıdaki kişidir. Seyirciler, bu seyirlerinin sonunda spor yapmış olmazlar. Spor, hep oyunun içinde olmayı gerektirir. Tiyatral hale gelmesi, sporun doğasının bozulmasıdır. Sonuçta futbol seyirciliğinde, spor yapmayan, ama ellerinde cips ve kolaları ile spor yapanları seyreden kişiler vardır. Sporun tiyatral bir etkinlik haline gelmesi, oyuncu üzerinde yozlaştırıcı bir etki yapar. Oyun esnasında sporcularda görülen artistik davranışlar, seyirci karşında kendilerini aktör gibi algılamalarının bir sonucudur. "Tribünlere oynamak" deyimi bu tür bir eğilimin ifadesi olarak görülebilir. Ne var ki, futbol maçı tiyatral bir etkinlik olarak pek çok öğeden yoksundur. Sözgelimi bir olayı öykünmez, sözcüklerle ve mimiklerle anlatılan bir şey değildir, içinde insanlığın varoluşsal hallerine ve duygularına (sevinç, üzüntü, öfke, korku, vb.) değiniler yoktur, belirli karakterler yoktur. Tiyatral bir etkinlik olarak çok zayıftır. Bir futbol karşılaşmasının seyrinde, insanın zekâsını okşayacak, zihinsel gücünü harekete geçirecek, nükte duygusunu uyandıracak, duygusal dünyasını besleyecek çok az şey vardır. Seyir açısından zihinsel ve duygusal karakteri zayıf bir etkinliktir futbol.

Peki, insanların futbol seyrine karşı gösterdikleri düşkünlüğünü nasıl açıklayabiliriz? Bunu, basit bir eğelenme türü olarak görebiliriz. Bu basitlik, futbol seyrinin bir tiyatro oyununda olduğu gibi karmaşık duygusal, ruhsal ve zihinsel bir sürece gereksinim duymamasına bağlanabilir. Futbol oyununda, insanın yeryüzündeki varoluş serüvenine ışık düşürebilecek bir durum yoktur. Bunun sonucunda Aristoteles'in *Poetika*'sında sözünü ettiği[7](7) "acıma" ve "korku" gibi (kuşkusuz buna şefkat, bağışlama, sevgi, bağlanma ve hoşgörü gibi başka insancıl duygu ve değerleri de ekleyebiliriz) kişiyi bir tür "arınmaya" götürecek, bu şekilde ona sanatsal bir haz, estetik bir dinginlik, etik bir arınmışlık bağışlayacak değerler yoktur. Tüm dikkati ile topun hareketine kilitlenmiş olan birey, iki tür tepki vermeye hazırdır: Ya aşırı derecede sevinecek, ya da aşırı derecede üzülecektir. Heyecan, stres ve öfke bu seyir edimine baştan sona eşlik eder. Bu heyecanlar içinde sürüklenen seyirci, seyir edimiyle adeta kendinden geçer (*extase*), kendi kişiliği dışına çıkarak koca bir bedenin parçası haline gelir.

[7] Aristoteles, *Poetika*, çev. İsmail Tunalı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1983, s. 22.

Bu basitliği, yalnız futbolun değil, seyirlik spor oyunlarının büyük kitleler tarafından kabullenilmesine neden olduğu söylenebilir. Spor dallarındaki zihinsellik seviyesi arttıkça seyirci seviyesinin de düştüğü görülebilir. Sözün, eylemin ve olayın neredeyse hiç yer almadığı ayakla oynanan bir oyun, seyir açısından neredeyse hiç bir zahmete gereksinim duymaz.

Tüm basitliğine karşın, yine de futbol maçlarını seyretmek hoşumuza gider. Beğensek de beğenmesek de, futbol günümüzün bir gerçeğidir. Onu inkar edemeyiz. Öte yandan milyonlarca insanı bir yürek halinde aynı anda tek bir noktaya kilitlemesi, onun dünyanın en büyük ayini olduğu yönünde bir nükteye de (buna ironi de diyebiliriz) yol açabilir. Özellikle büyük karşılaşmalarda, milyonlarca kişinin aynı görüntü üzerine odaklanması, bir iyi dileğe dönüştüğünde dünyanın pek çok sorununu çözecek güçtedir. Yüreklerin ve dikkatlerin bu büyük buluşmasını başka hangi güç sağlayabilmektedir?

**Sonuç**

Futbol, bütün anlamını bir "oyun" olmasında bulur. Onu gerçek anlamda niteleyebilecek en iyi kavram budur. Bu oyunun oynayanlar ve seyredenler açısından farklı anlamları vardır. Futbol, oynayan için bir spor, bir iş, bir meslek, seyredenler için ise bir eğlencedir. O, insanları bir araya getirmekle, belirli mekânlarda toplamakla, sporun ve eğlencenin de ötesine geçen kültürel bir etkinlik haline gelebilir. Öteden beri toplumsal bir varlık olmalarının gereği, insanlar eğlenme, bir araya gelme, tanışma fırsatları oluşturmuşlardır. Panayırlar, fuarlar, bayramlar, düğünler bu bir araya gelmenin vesileleridir. İnsanın insana olan yabancılığının tanışmaya dönüştüğü anlardır. Bu tür toplantılar, çeşitli eğlence, yarışma ve ticari etkinliklerle desteklenmiştir. Bir oyun olarak futbol, bu toplanma, yarışma, seyretme, kaynaşma geleneğinin bir devamı olarak yoğun bir toplumsal etkinlik haline gelmiştir. Futbol bir vesiledir. Hem seyreden, hem de oynayan açısından büyüklerin oyunudur. İnsandaki oynama içgüdüsünün dışa vurumudur. Oyuncu ve seyirci, bu oyunla bir bakıma kendilerini tedavi etmekte, en dolaysız bir biçimde toplumla ve bütünle kaynaşmanın çarelerini aramaktadır. Farkında olmasak da, futbol etkinliği, sessizce bir terapi görevini sürdürmektedir.

Onun anlamı günümüzde bir oyun olmanın sınırlarını çoktan aşmış durumdadır. O bir oyundur, ama aynı zamanda bir sanattır, kültürdür, tanışmanın ve bir araya gelmenin vesilesidir. Dahası insanların uğrunda öldüğü ve öldürdüğü bir ideolojidir, kitleleri sürükleyen bir çılgınlıktır, tüm yaşamı idare eden bir mezheptir, milyarların döndüğü ekonomik bir sektördür. Bu etkinlik artık oyun ve seyir kavramlarının kalıbına sığmayacak bir anlam genişliğine ulaşmıştır. Onda insanları büyüleyen bir efsun vardır. Futbol sezonunun kapanması bu açıdan pek çokları için bir sıkıntı mevsimidir. Ne yapacaklarını bilemezler. Ağızlarında dolaşan tek söz şudur: "Bir karşılaşma olsa da seyretsek!"

Artık onun kötü ve gereksiz bir etkinlik olduğunu söyleyemeyiz. Çağdaş insanın ona aşırı derecede gereksinimi vardır. Öyle ki, o olmadığı zaman kendini boşlukta hissedeceği, hayatının anlamsız olduğunu düşüneceği anlar olacaktır. Eğer futbol seyirciliğine karşı çıkıyorsak, o zaman kendimize şu soruyu sormamız gerekir: Bu insanlar futbol seyretmeyip de ne yapsınlar? Kitleleri eğlendirmek, içlerinde yığılan sıkıntıları ve öfkeleri atmak ve onları bir noktaya kilitlemek için kimin daha iyi bir teklifi vardır? Bu konuda pek çok görüşe ve tasarıya yer verilebilir. Sözgelimi, bunun manevi bir boşluktan kaynaklandığı, insanların bu beladan kurtulmaları için maneviyatlarının güçlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Ya da, futbol oyununun kapitalist güçlerin kitleleri uyutmak için düzenledikleri

bir oyun olduğu, bu oyunun da ancak halkın bilinçlendirilmesi ve emeğin hakça bölüşümü ile gerçekleşeceği öne sürülebilir. Bu öneriler büyük projelerin ve söylemlerin ifadeleridir. Bu mütevazı makalenin kapsamı içinde futbolu tiyatral bir etkinlik haline getirenlere ancak şu söylenebilir: Yalnız pasif bir seyirci olarak kalmayın, spor da yapın, oyun da oynayın. Eğer seyir etme sizde bir alışkanlık ve yaşam biçimi ise, o zaman arada sırada iç aleminizin zenginleşmesine vesile olacak ve sizi duygusal bir arılığa ulaştıracak eylemlerin bir parçası olarak güzel filmler ve oyunlar da seyredin.

Sıkıntının yaratıcı bir güç olarak ortaya çıktığı kişilikler (sözgelimi sanatçılar) varsa da, farklı kişiliklerde yol açabileceği ciddi tehlikeler ve kötülükler de vardır. Bunların en başında kumar, içki, uyuşturucu bağımlılığı gelir. Buna bir takım kişilik bozukluklarını da ekleyebiliriz. Sanatçılar sıkıntılarını olumlu ve yaratıcı bir tarzda üretime dönüştürürler. Hatta bu olumlu katkıyı, tüccarlara, siyasetçilere bile uygulayabiliriz. Ama bu olumsuz bir eğilim gösterdiğinde, kişinin mahvına bile neden olabilir. "İskambil kâğıtları, zarlar ve içki her yerde el üstünde tutulur. Birçok insan boş zamanını bunlarla geçirir çünkü böyle alışıla gelinmiştir ve boş zamanlarını dolduracak daha iyi bir uğraş bilmezler, özellikle de bu tür şeylerden zevk alırlar. Hiçbir şey yapmadan geçirilen zamanın ezici ağırlığına, iç sıkıntısına ve başıboşluğun verdiği rahatsızlık duygusuna dayanamazlar ve kafalarını dağıtacak değerli bir el becerisi de öğrenmediklerinden, sırf zaman geçirmek için bu tür alışkanlıklarla bozulmamış sağduyu sahibi bir insanın hemen hemen hiç zevk almayacağı ama genel kabul görmüş aptal ve kötü çarelere sığınırlar."[8](8) Locke bunları 1693 tarihinde, futbolun anavatanı sayılan İngiltere'de söylediği zaman, kuşkusuz futbol seyirciliği denilen işin belki de tohumları yeni yeni atılmaktaydı. Bugün tüm dünyada bir numaralı eğlenme, kaynaşma, vakit geçirme biçimi olarak kendini göstermektedir. Kuşkusuz kumar, içki ve uyuşturucu gibi, sıkıntının doğurabileceği sonuçları engellediği ve kişinin yaşamına olumlu bir değer olarak yansıdığı sürece, futbolu kişiyi mahvolmaya sürükleyecek bir gidişin önünde bir set olarak görülebiliriz. Bu olumlu bir değerdir. Kişiyi, aynı zamanda spor yapmaya da sevk ederse, bu da olumlu bir değerdir. İnsanlar arasındaki yabancılaşmayı bir dostluk ve tanışıklık ortamıma dönüştürürse, bu da olumlu bir değerdir. Bir şenlik havasında ortaya çıktığında ve gündelik sıkıntılardan bunalmış bireyi dinlendirdiğinde, bu da olumlu bir değerdir. Futbol zamanımızın bir gerçeğidir. Çeşitli bahanelerle ve görüşlerle, onu tümden yadsıma yoluna gitmektense, ona olumlu değerler atfedebilmeyi başarmak, daha akıllıca bir yaklaşım olacaktır. Artık futbol seyirciliği tembellerin ve işsizlerin mesleği olmaktan çıkıp dayanışmanın, yardımlaşmanın, dürüstlüğün, kötülük karşısında tepkinin, kardeşliğin, barışın, kalkınmanın, eğitimin, kısaca bu tür olumlu değerlerin simgesi haline getirildiğinde, insanlığın aydınlık yarınlarının temelini de atacaktır.

[8] John Locke, *Eğitim Üzerine Düşünceler*, çev. Hakan Zengin, Morpa Kültür Yayınları, İstanbul, 2003, s. 233.